

ЗАТВЕРДЖЕНО

Міністерство охорони навколишнього
природного середовища України

25 грудня 2007 р.

ЗАТВЕРДЖЕНО

Державний комітет лісового
господарства України

живтисе 2007 р.

ПРОГРАМА

реінтродукції бізона європейського (зубра) в Сколівських Бескидах
(Українські Карпати) на період до 2015 року

*Сучасний стан популяцій зубра в Українських Карпатах
та основні проблеми, що потребують розв'язання*

Реінтродукція великих рослиноїдних ссавців у межах їх ареалу, де вони були винищені у минулому, є одним із дієвих методів не лише відтворення субпопуляції тварин, але також сприяє підвищенню рівня біорізноманіття через збереження лучних екосистем як осередків місцезростань рідкісних видів рослин. В Україні до таких видів належить зубр - бізон європейський (*Bison bonasus* L.), який був винищений протягом XVI-XIX ст. Зубр є єдиним видом роду бізонів на території України, який занесений до Червоної книги України (категорія VI), Червоної книги МСОП (категорія EN A2ce, C2a), додатку III Бернської конвенції та Карпатського списку зникаючих видів (категорія EN).

Метод реінтродукції вважається одним із найважливіших в охороні природи та у відновленні фауни Перші спроби реінтродукції зубра в Україні розпочалися на початку XX ст. (Асканія-Нова, Крим). У другій половині XX ст. зубри біловезько - кавказької лінії з білоруської частини Біловезької Пущі були завезені на Волинь.

Реінтродукція зубра на території Українських Карпат була вперше реалізована у другій половині XX ст. шляхом завезення зубрів біловезько-кавказької лінії в Горгани (Надвірнянський район Івано-Франківської області), Сколівські Бескиди (Сколівський та Турківський райони Львівської області) та Покутсько-Буковинські Карпати (Сторожинецький район Чернівецької області).

За останні 14 років відбулося скорочення загальної чисельності зубрів української метапопуляції більш ніж вдвічі. Зокрема, в Українських Карпатах цілковито зникла субпопуляція у Надвірнянському районі Івано-Франківської області, істотно зменшилася чисельність субпопуляцій на території Львівської і Чернівецької областей.

Причини зниження чисельності в окремих субпопуляціях детально не з'ясовані. Можна лише констатувати що воно відбувається в результаті сукупної дії декількох несприятливих антропогенних чинників. Серед них вирішальну роль відіграє браконьєрство, що набуло загрозливих розмірів за часи соціально-економічної нестабільності у державі. Загибель тварин з різних природних причин та селекційний відстріл, за загальними офіційними даними, надто незначні, щоб бути істотним фактором зменшення поголів'я. До того ж, останнім часом, у зв'язку з занепадом сільського господарства, великі площі сільськогосподарських угідь, що прилягають до лісових масивів і слугували джерелом додаткових кормів, не обробляються, що сприяє міграції тварин у пошуках інших кормових угідь. Реорганізація і зміна підпорядкування державних мисливських господарств також негативно вплинула на стан української метапопуляції зубрів.

Позитивним моментом щодо збереження зубрів є створення природоохоронних територій загальнодержавного підпорядкування. Так, зокрема, після утворення НПП „Сколівські Бескиди” практично увесь ареал „майданської” субпопуляції зубра опинився під охороною, але сам факт перебування тварин на території НПП не спричинив до зростання чисельності субпопуляції. У

більшості тварин, які загинули природним шляхом, виявлено різноманітні хвороби. Показник середньорічного приросту субпопуляції зубрів в Українських Карпатах становить 1,7%, тоді як в Західних Бещадах (Польща) практично у тих самих кліматичних і лісорослинних умовах, які визначають ємність кормової бази, цей показник сягає 20%.

З 1999 р. на території Польщі, Словаччини і Румунії у межах Карпатського екорегіону реалізується програма реінтродукції зубра шляхом поступового покращання/поповнення генетичного пулу цієї популяції через інтродукцію особин, селекціонованих у вольєрах. Метою вищезначеної програми є формування транскордонних демографічно-стабільних метапопуляцій зубрів у східній частині Карпат.

Аналіз причин та обґрунтування необхідності розробки Програми

Незважаючи на природоохоронний статус зубра, стан субпопуляції цих тварин на території Українських Карпат оцінюється як критичний. Основною причиною такої ситуації вважається сукупна дія декількох несприятливих антропогенних чинників, серед яких вирішальну роль відіграє браконьєрство.

До цього часу не з'ясовано багато питань щодо підтримання життєвості виду в гірських умовах, зокрема, особливостей живлення, стаціонарного поширення та інших.

Органи місцевого самоврядування не спроможні забезпечити елементарне збереження зубрів від прямого знищення внаслідок відсутності правопорядку в сфері дотримання законодавства про охорону тваринного світу і ведення мисливського господарства.

Оптимальним шляхом розв'язання зазначеної проблеми у масштабах України є розробка та затвердження Плану дій щодо збереження зубра в фауні України та регіональних програм, зокрема Програми щодо подальшої реінтродукції зубра на території Сколівських Бескидів (Українські Карпати) (надалі – Програма).

Програма спрямована на:

- подальше збільшення чисельності та розширення ареалу зубра шляхом створення локальних, регульованих людиною субпопуляцій у межах колишнього ареалу зубрів в регіоні Сколівських Бескидів;
- збереження генофонду і мінімізації негативного впливу інбридингу на ізольовану майданську субпопуляцію;
- пошук шляхів щодо оптимізації стосунків звіра з людиною, її господарчою діяльністю в умовах антропогенних ландшафтів;
- відвернення і попередження епізоотичних загроз;
- натуралізації зубрів в природних умовах, що в свою чергу, передбачає моніторинг стану субпопуляції і вивчення процесів адаптації тварин, які живуть у вільних умовах, до сучасного навколишнього середовища.

Нормативно-правові підстави для розробки Програми

Нормативно-правовими підставами для розробки Програми є: Закони України "Про охорону навколишнього природного середовища", "Про тваринний світ", "Про Червону книгу України", "Про природно-заповідний фонд", "Про приєднання України до Конвенції 1979 року про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі", "Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки", "Про екологічну мережу України", постанова КМ України "Про Концепцію збереження біологічного різноманіття України", "Концепція загальнодержавної програми розвитку заповідної справи на період до 2020 року", схвалена розпорядженням КМ України, План дій щодо збереження зубра (*Bison bonasus* L.) у фауні України, затверджений спільним наказом Державного комітету лісового господарства України та міністерства охорони навколишнього природного середовища України (№ 231/163 від 08.05.2007 р.).

Наукові підстави для розробки програми

Науковими підставами для розробки Програми є потреба у проведенні досліджень, спрямованих на збереження та відтворення зубра, який на території Українських Карпат перебуває під загрозою зникнення. Для цього необхідно вивчити можливості тимчасового утримання і розведення зубрів у вольєрах; розробити систему моніторингу за станом субпопуляції вільноживучих зубрів; оцінити ємність середовища для встановлення оптимальної чисельності субпопуляції зубра в умовах Сколівських Бескидів, а також дослідити вплив субпопуляції зубра на рівень біотичного і ландшафтного різноманіття території.

Спеціальна програма наукового моніторингу передбачатиме:

- поновлення паспортизації існуючих та паспортизацію новостворюваної субпопуляції зубра в Українських Карпатах;
- обстеження територій, перспективних для створення нових осередків поселення зубрів і складання реєстру таких територій;
- порівняльне дослідження особливостей екології зубра в Сколівських Бескидах;
- вивчення впливу різних режимів природоохоронного менеджменту на стан та демографічні показники окремих субпопуляцій зубра;
- дослідження гельмінтологічного та зооветеринарного статусу майданської субпопуляції та розробка рекомендацій щодо профілактики захворювань;
- з'ясування міграційних коридорів зубрів в Українських Карпатах;
- встановлення можливостей вільного схрещування особин зубрів на території Східних Карпат.

Мета та завдання Програми

Мета Програми полягає у підвищенні рівня біотичного і ландшафтного різноманіття Сколівських Бескидів шляхом відновлення оптимальної за чисельністю субпопуляції зубрів на території Українських Карпат з подальшим формуванням транскордонної демографічно-стабільної метапопуляції зубрів у східній (Словаччина-Польща-Україна) частині Карпат та забезпеченні комплексних довготривалих наукових досліджень за процесом реінтродукції зубра.

Завданнями Програми є:

- підбір тварин для реінтродукції з урахуванням генетичного фактору;
- реінтродукція зубрів на територію Українських Карпат та формування локальних субпопуляцій у межах Сколівських Бескидів;
- встановлення чисельності майданської субпопуляції з огляду на її локалізацію та вплив соціальних чинників;
- моніторинг стану субпопуляцій і вивчення процесів адаптації до умов навколишнього середовища;
- паспортизація й щорічна інвентаризація субпопуляцій зубрів;
- підвищення рівня екологічного світогляду місцевого населення та туристів через екологічну освіту та просвіту.

Заходи виконання Програми

Заходи виконання Програми будуть спрямовані на:

- підбір особин зубра біловезько-кавказької лінії на територіях інших країн Європи, де особини цих тварин найбільш генетично віддалені від наявних в Українських Карпатах;
- реінтродукція зубрів на територію Українських Карпат (майданська субпопуляція);
- запровадження системи моніторингу за структурою, життєдіяльністю і станом особин, просторовою та часовою динамікою стад зубрів;
- налагодження системи контролю за станом вольєрних і вільноживучих особин, дослідження причин виникнення хвороб у зубрів, які локалізовані на території Сколівських Бескидів;

- дослідження сезонних переміщень вільноживучих стад зубрів для оптимізації існуючих міграційних коридорів великих рослинноїдних ссавців та встановлення можливостей їхньої інтеграції в загальнокарпатські міграційні шляхи;
 - оцінка ємності середовища для субпопуляції зубра на території Сколівських Бескидів у межах поширення майданської субпопуляції;
 - дослідження впливу зубрів на рівень біотичного і ландшафтного різноманіття;
 - підвищення екологічного світогляду населення;
 - налагодження міжнародної співпраці у рамках спеціальної групи щодо вивчення зубрів МСОП;
 - розробка ефективних заходів протидії браконьєрству.
- План реалізації заходів наведений у Додатку, що є невід'ємною частиною Програми.

Виконавці програми

Львівське обласне управління лісового та мисливського господарства, НПП "Сколівські Бескиди", Інститут екології Карпат НАН України, Львівський національний університет ім. Ів. Франка, Національний лісотехнічний університет України, Львівська академія ветеринарної медицини ім. С.Гжицького.

Фінансове забезпечення

Фінансове забезпечення виконання програми буде здійснюватися за рахунок коштів державного і місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища, грантів, спонсорської допомоги та інших джерел.

Орієнтовні обсяги фінансування заходів програми становлять 750 тис. грн. (Додаток).

Очікувані результати

Виконання Програми призведе до покращання стану субпопуляції зубра в Українських Карпатах, а також сприятиме:

- підвищенню рівня біотичного і ландшафтного різноманіття території;
- збереженню генофонду тваринного і рослинного світу;
- проведенню фундаментальних наукових досліджень та прикладних розробок з питань збереження виду, занесеного до Червоної книги України;
- розвитку екологічної освіти та туризму, залучення місцевих мешканців до розв'язання природоохоронних проблем;
- розбудові національної та Пан'європейської екологічних мереж;
- виконанню міжнародних конвенцій та угод, активізації участі України у міжнародному співробітництві з питань охорони дикої фауни і природних середовищ існування у Європі.

ПОГОДЖЕНО

Директор Інституту зоології
ім. І.І. Шмальгаузена НАН України
член-кореспондент НАН України

" ____ " _____

Інститут зоології
ім. І.І. Шмальгаузена
НАН України
Київ, вул. Б.Хмельницького, 15
код пошти 01601

2007 р.

М.КИЇВ